

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KONTROLIERIŲ ĮSTAIGA

ATASKAITA DĖL ŽMOGAUS TEISIŲ PADĖTIES ALYTAUS PATAISOS NAMUOSE

2016-07-21 Nr. 2016/1-55
Vilnius

I. NACIONALINĖ KANKINIMŲ PREVENCIJA IR BENDRA INFORMACIJA APIE ATLIKTĄ PATIKRINIMĄ

1. Lietuvos Respublikos Seimui 2013 m. gruodžio 3 d. įstatymu Nr. XII-630 ratifikavus Konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą fakultatyvų protokolą (toliau vadinama – Fakultatyvus protokolas) ir priėmus Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo (toliau vadinama – LR SKĮ) pakeitimus, pagal kuriuos Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriams buvo pavesta vykdyti nacionalinę kankinimų prevenciją laisvės apribojimo vietose nuolat jose lankantis (LR SKĮ 3 ir 19¹ straipsnių nuostatos), Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga (toliau vadinama – SK įstaiga) tapo nacionaline prevencijos institucija.

Vykdydami nacionalinę kankinimų prevenciją, Seimo kontrolieriai naudojami plačiais įgaliojimais: jie turi teisę pasirinkti, kokias laisvės apribojimo vietas aplankyti ir kokius asmenis apklausti, patekti į visas laisvės apribojimo vietas ir jose esančias patalpas, susipažinti su jų įrengimu ir infrastruktūra. Be to, Seimo kontrolieriai turi teisę kalbėtis be liudininukų su asmenimis, kurių laisvė apribota, taip pat apklausti bet kokius kitus asmenis, kurie galėtų suteikti reikiamos informacijos, laisvės apribojimo vietų patikrinimus atlikti kartu su pasirinktais ekspertais.

2. Seimo kontrolierius, SK įstaigos vadovas Augustinas Normantas kartu su vyresniąja patarėja Lina Baronaitiene, patarėja Ieva Urbanavičiūte, SK įstaigos Žmogaus teisių biuro vedėju Kęstučiu Jankausku bei patarėjais Kristina Brazevič, Deimante Karužiene ir Juru Taminsku, taip pat vyriausioju specialistu Vytautu Valentinavičiumi 2016 m. birželio 27 dieną atliko patikrinimą dėl žmogaus teisių padėties Alytaus pataisos namuose (toliau vadinama – Alytaus PN arba įstaiga). Vadovaujantis LR SKĮ 19 straipsnio 1 dalies 6 punktu, vizito Alytaus PN metu buvo pasitelkta nevyriausybinės organizacijos – asociacijos „Lietuvos neįgaliųjų forumas“ prezidentė Dovilė Juodkaitė (toliau vadinama – neįgaliųjų teisių ekspertė).

3. Patikrinimo metu buvo bendrauta su administracijos darbuotojais, skyrių viršininkais bei kitais pareigūnais ir įstaigoje laikomais asmenimis. Vizito dieną pataisos namuose buvo laikoma 1213 laisvės atėmimo bausmė nuteistų asmenų.

Atliekant patikrinimą taip pat buvo apžiūrėtos įvairios patalpos, analizuoti dokumentai, įskaitant elektronines jų versijas, laikomų asmenų bylos, išvedimo iš kamerų, nuobaudų skyrimo, pareigūnų lankymosi kameroje, greitosios medicinos pagalbos iškvietimų, patalpų valymo, dezinfekcijos datų registravimo žurnalai ir kt.).

II. AKTUALŪS TEISĖS AKTAI, TEISMŲ PRAKTIKA IR STANDARTAI

4. Pagrindiniai teisės aktai, taikytini atliekant patikrinimą įkalinimo įstaigoje:
  - 4.1. Lietuvos Respublikos Konstitucija;
  - 4.2. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija;

4.3. Neįgaliųjų teisių konvencija;

4.4. Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija Rec(2006)2 valstybėms narėms dėl Europos kalinimo taisyklių (toliau vadinama – Europos kalinimo taisyklės) ir Rekomendacija (2006)13 dėl kardomojo kalinimo taikymo;

4.5. Principų, kuriais siekiama apsaugoti visus bet kokia forma suimtus ar kalinamus asmenis, sąvadas, priimtas Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1988 m. rezoliucija 43/173, ir Pagrindiniai elgesio su sulaikytais asmenimis principai, priimti Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1990 m. rezoliucija 45/111;

4.6. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (toliau vadinama – BVK);

4.7. Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas;

4.8. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas (toliau vadinama – NSII);

4.9. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003-07-02 d. įsakymas Nr. 194 „Dėl pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo“ (toliau vadinama – Taisyklės);

4.10. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2009-03-18 įsakymas Nr. V-195/1R-76 „Dėl laisvės atėmimo vietose veikiančių asmens sveikatos priežiūros tarnybų struktūros, etatų skaičiaus ir darbo tvarkos aprašo patvirtinimo“;

4.11. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003-04-22 įsakymas Nr. 199/V-235 „Dėl Kalėjimų departamentui prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos pavaldžių įstaigų sveikatos priežiūros tarnybų tipinių normatyvų patvirtinimo“ (toliau vadinama – Sveikatos priežiūros tarnybų tipiniai normatyvai);

4.12. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2015-08-03 įsakymas Nr. V-908 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 134:2015 „Laisvės atėmimo vietų ir teritorinių policijos įstaigų areštinių sveikatos saugos reikalavimai“ patvirtinimo (toliau vadinama – Higienos norma 134:2015);

4.13. Laisvės atėmimo vietų apsaugos ir priežiūros instrukcija, patvirtinta Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2014 m. rugsėjo 10 d. įsakymu Nr. V-362 „Dėl laisvės atėmimo vietų apsaugos ir priežiūros instrukcijos patvirtinimo“ (toliau vadinama – Instrukcija);

4.14. Laisvės atėmimo vietų modernizavimo programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. liepos 22 d. nutarimu Nr. 740;

4.15. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2012 m. vasario 28 d. įsakymas Nr. 1R-58 „Dėl Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos nuostatų patvirtinimo“ (toliau vadinama – KD nuostatais).

4.16. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. birželio 9 d. įsakymas Nr. 1R-139 „Dėl arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atliekančių nuteistųjų, suimtųjų ir vaikų (kūdikių), esančių pataisos namų vaikų (kūdikių) namuose, materialinio buitinio aprūpinimo normų patvirtinimo“ (toliau vadinama – Materialinio buitinio aprūpinimo normos);

5. Pažymėtina, jog, vertinant, kaip elgiamasi su asmenimis, kuriems apribota laisvė, ir jų laikymo sąlygas, svarbu vadovautis ne tik nacionaliniais ir tarptautiniais teisės aktais, bet ir Lietuvos bei tarptautinių teismų praktika, taip pat kompetentingų bei plačiau įgaliojimus turinčių tarptautinių institucijų rekomendacijomis.

Europos regiono valstybėse kankinimų prevenciją jau daugiau kaip 25 metus vykdomas Europos Komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (toliau vadinama – CPT) įdiegė ir taiko elgesio su asmenimis, iš kurių atimta laisvė, standartus¹. CPT, laisvės apribojimo (atėmimo) vietose atlikęs patikrinimus dėl elgesio su juose laikomais asmenimis, konkrečioms valstybėms pateikia savo rekomendacijas, kaip užkirsti kelią kankinimui ir kitokiam žiauriam, nežmoniškam ar žeminančiam elgesiui ir baudimui. CPT nustatytose

¹ [CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2013].

standartuose įtvirtinti visuotinai pripažinti ir taikomi žmogaus teisių apsaugos standartai, kuriuos valstybės taip pat pripažįsta ir gera valia vykdo, atsižvelgia į juos ir jų laikosi.

III. TIKRINAMOS SRITYS IR NUSTATYTOS APLINKYBĖS

6. Patikrinimai atlikti vertinant žmogaus teisių apsaugos ir kankinimų prevencijos aspektu svarbiausius klausimus, atsižvelgiant į šios ataskaitos II skyriuje nurodytus teisės aktus, CPT standartus, taip pat CPT ataskaitose apie Lietuvoje atliktus patikrinimus pateiktas rekomendacijas, Lietuvos teismų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką ir kitas kompetentingų bei plačius įgaliojimus turinčių tarptautinių institucijų rekomendacijas (dokumentus). Atliekant patikrinimus faktinės aplinkybės, susijusios su kalinimo sąlygomis ir žmogaus teisių padėtimi, buvo patikrintos ir įvertintos pagal keturias temines sritis:

- 1) laikymo sąlygos;
- 2) saugumas;
- 3) teisė gauti informaciją ir teikti kreipimus;
- 4) sveikatos priežiūra.

Toliau ataskaitoje dėstomi patikrinimų metu nustatyti trūkumai, atliekamas teisinis vertinimas, daromos atitinkamos išvados ir kompetentingoms institucijoms teikiamos rekomendacijos dėl nustatytų trūkumų taisymo.

7. Patikrinimo metu vertinant nuteistųjų teisių padėtį įstaigoje, buvo nustatyti keli toliau nurodyti trūkumai ir situacijos, dėl kurių galimi žmogaus teisių pažeidimai.

1 skyrius

LAIKYMO IR HIGIENOS SĄLYGOS

1. Dėl patalpų pritaikymo asmenims su negalia

1.1. Jungtinių Tautų Neįgaliųjų konvencijos 9 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog valstybės turi imtis atitinkamų priemonių, kad užtikrintų neįgaliesiems lygiai su kitais asmenimis fizinės aplinkos, kitų visuomenei prieinamų objektų ar teikiamų paslaugų prieinamumą. Šios konvencijos 9 straipsnio 1 dalies a punkte nustatyta, kad „priemonės, kurios apima prieinamumo kliūčių ir trukdžių nustatymą ir pašalinimą, *inter alia* taikomos: a) pastatams [...] ir kitokiems vidaus ir lauko objektams, įskaitant [...] būstą, medicinos įstaigas ir darbo vietas [...]“. Neįgaliesiems turi būti sudaromos geresnės gyvenamųjų patalpų ir buities sąlygos, sukurta fiziškai tinkama ir sveikatai saugi aplinka, atitinkanti jų specialiuosius poreikius (BVK 173 straipsnio 5 dalis, NSIĮ 11 straipsnio 1 dalis).

1.2. Vertinant asmenų su negalia laikymo sąlygas Alytaus PN, nustatyta, kad 2014–2015 metais buvo suremontuotas ir atnaujintas vienas korpusas, kuriame laikomi judėjimo negalią turintys nuteistieji, sukurta aplinka, iš dalies atitinkanti neįgaliųjų specialiuosius poreikius: įrengti platūs įėjimai, liftas, nuožulni nusileisti laiptų ir gyvenamųjų patalpų link skirta nuovaža. Laidų, kurie veda į Socialinės globos sektoriaus gyvenamuosius kambarius (antrame aukšte), apatinės ir viršutinės pakopos yra pritaikytos silpnaregiams (pažymėtos specialia geltonos spalvos juostele). Šio sektoriaus koridoriuje, tualetuose įrengti ranktūriai, prausykloje veidrodžiai yra pakabinti žemiau, įrengti vandens maišytuvai su pailgintais čiaupais.

1.3. Kita vertus, įvertinus faktinę padėtį nustatyta, kad fizinė aplinka įstaigoje turėtų būti geriau pritaikyta nuteistų neįgaliųjų specialiesiems poreikiams: atnaujinto korpuso gyvenamuosiuose kambariuose, kuriuose gyvena neįgalūs nuteistieji, nėra pakankamai vietos laisvai judėti sėdint neįgaliojo vėžimėlyje; šio korpuso sanitariniuose mazguose esančios tualetų kabinos yra per siauros neįgaliojo vėžimėliui.

1.4. Neįgaliųjų teisių ekspertė nurodė su šių asmenų teisėmis susijusius trūkumus:

– patalpos, kuriose yra valgykla, atskira neįgaliesiems skirta biblioteka, taip pat šeimos gydytojo, odontologo, psichologo kabinetai bei į šias patalpas vedantys laiptai nėra pritaikyti judėjimo negalia turintiems asmenims (patalpose nėra turėklų ir ranktūrių, prie laiptų nėra lifto arba keltuvo), taigi nuteistieji su judėjimo negalia neturi galimybės savarankiškai lankytis valgykloje, bibliotekoje, patekti pas sveikatos specialistus; įstaigos darbuotojų teigimu, esant poreikiui sveikatos specialistai (šeimos gydytojas, psichologas) lanko nuteistuosius jų gyvenamuosiuose kambariuose, tačiau šiose patalpose apžiūrint pacientus nėra tinkamų sąlygų jiems apžiūrėti ir apklausti, užtikrinti privatumą, informacijos apie sveikatos būklę konfidencialumą;

– dušinėse lentynėlės nėra nuleistos žemiau, trūksta šilto vandens, nėra plytelių grindis dengiančios specialios slidumą mažinančios dangos ir turėklų bei ranktūrių, kurie padėtų judėjimo sunkumų turintiems asmenims saugiai ir laisvai judėti dušinės patalpoje, savarankiškai atlikti higienos procedūras;

– neįgalių nuteistųjų sektoriaus kiemelyje nėra pakankamai sėdimų vietų (tik du suolai ir trys kėdės), todėl nuteistieji, turintys judėjimo sunkumų (vaikščiojantys su ramentais, vaikštynėmis arba pasiremdami lazdomis), neturi kur atsisėsti ir pailsėti;

– neįgalių nuteistųjų sektoriuje yra dvi nenaudojamos patalpos, tačiau nėra įrengtas jiems skirtas poilsio kambarys; poilsio zonai paskirta bendrojo koridoriaus dalis, kurioje yra aukštai pakabintas nedidelis televizorius (mažas ekranas nėra tinkamas silpnaregiams); siaurame koridoriuje šalia televizoriaus gali būti pastatytos tik kelios kėdės, kurios trukdo važiuoti neįgaliojo vežimėliui arba eiti su vaikštyne; televizijos programų negali girdėti toliau nuo televizoriaus ekrano esantys nuteistieji arba triukšmas trukdo kitiems;

– judėjimo sunkumų turintiems asmenims trūksta vežimėlių, fizinę negalią kompensuojančių priemonių (pvz., judėjimui skirtų lazdų ir vaikštynių); įstaigos bibliotekoje nėra garso knygų, trūksta neįgaliesiems pritaikytų vietų, kuriose galima naudotis internetu, nėra kitų elektroninės informacijos prieinamumo alternatyvų, galimybių mokytis nuotoliniu būdu;

– neįgalių nuteistųjų sektoriuje apsilankymo dieną buvo 43 nuteistieji; iš jų – 12 asmenų turėjo judėjimo problemų ir negalėjo savarankiškai nueiti į valgyklą (administracijos duomenimis, jiems maistas pristatomas į gyvenamąsias patalpas); tai reiškia, kad daugiau nei ketvirtadalis nuteistųjų turi judėjimo sunkumų, tačiau įstaigos darbuotojai negalėjo pateikti tikslios informacijos, kokią negalią turi šio sektoriaus nuteistieji ir koks yra atitinkama negalią turinčių nuteistųjų skaičius; tokia informacija būtina planuojant darbą su specialiu poreikiu turinčiais nuteistais asmenimis, siekiant užtikrinti jiems judėjimo, bendravimo su įstaigos darbuotojais galimybes, taip pat būtinus išteklius atitinkamai pagalbai teikti.

2. Dėl patalpų vėdinimo ir apšvietimo

2.1. Sveika gyvenamoji aplinka laisvės atėmimo vietose yra neatsiejama nuo tinkamo patalpų vėdinimo, apšvietimo, visuomenės sveikatos saugos reikalavimų užtikrinimo. Pagal Europos kalnimo taisyklių 18.2 punkto a papunktį, vietose, kuriose laikomi kalinami asmenys, langai turi būti tokio dydžio, kad laikomi asmenys galėtų skaityti ir dirbti normaliomis sąlygomis, esant natūraliam apšvietimui. CPT standartuose įtvirtinta, kad kameros turėtų būti pakankamai apšviestos: apšvietimas turi būtų tinkamas skaityti; pageidautina, kad kameros būtų apšviestos natūraliai (Antrosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (92) 3] 42 punktas).

Siekiant užtikrinti tinkamas kalnimo sąlygas, laisvės atėmimo įstaigose turi būti laikomasi Higienos normos 134:2015 reikalavimų: laisvės atėmimo vietos, policijos areštinės patalpos ir jose esantys įrenginiai (įranga) turi būti techniškai tvarkingi, įrengti ir prižiūrimi taip, kad juos naudojant būtų išvengta nelaimingų atsitikimų (12 punktas); gyvenamųjų patalpų bendra dirbtinė apšvieta turi būti ne mažesnė kaip 200 liuksų (lx); natūralus apšvietimas gali būti neįrengiamas patalpose, kuriose asmenys laikomi ne ilgiau nei 24 val. (14, 15 punktai). Turi būti sudaryta galimybė išvėdinti gyvenamąsias patalpas. Gyvenamosios patalpos vėdinamos per langus, išskyrus patalpas, kuriose veikia mechaninė patalpų vėdinimo ar kondicionavimo sistema (17 punktas). Ant gyvenamųjų ir bendro naudojimo patalpų sienų, lubų neturi būti vizualiai matomų pelėsių (39 punktas).

2.2. Gyvenamosiose ir bendrojo naudojimo patalpose esminių apšvietimo trūkumų nenustatyta (išskyrus kelis šviestuvus, kuriuose buvo vieną neveikiančią apšvietimo lempą). Tačiau ne visose patalpose yra užtikrinamas tinkamas vėdinimas: prausyklose ir tualetuose juntami nemalonūs kvapai, drėgmės ir pelėsio požymių pastebėta ant sienų ir lubų gyvenamųjų patalpų virtuvėlėse, taip pat dušinės ir prausyklos patalpose.

3. Dėl higienos patalpų (sanitarinių mazgų) ir sąlygų palaikyti asmens higieną

3.1. Laisvės atėmimo vietose laikomiems asmenims turi būti sudaroma saugi sveikatai gyvenamoji aplinka, nuteistieji turi būti aprūpinami asmens higienos priemonėmis. Materialinio buitinio aprūpinimo normose nustatyta, kad nuteistajam, be kita ko, turi būti išduoti (vienam mėnesiui) tualetinis muilas (100 g), tualetinis popierius (1 rulonas), taip pat turi būti kiekvieną kartą išduota po 30 g muilo kiekvienam nuteistajam, einančiam praustis duše.

Higienos normos 134:2015 sveikatos saugos reikalavimuose įtvirtinta, kad karštas vanduo turi būti tiekiamas į dušo, skalbyklos, ilgalaikių pasimatymo kambarių patalpas (18 punktą); daugkartinio naudojimo prausimosi reikmenys (dubenys, vonelės) po kiekvieno naudojimosi išplaunami ir dezinfekuojami; dušinės, prausyklos patalpos kasdien valomos ir dezinfekuojamos (28.1–28.2 punktai). Bendrojo naudojimo laisvės atėmimo vietos [...] patalpos, jose esantys įrenginiai, inventorių turi būti švarūs, valomi laisvės atėmimo vietos [...] vadovo nustatyta tvarka (34 punktą). Patalpoms, kurias pagal laisvės atėmimo vietos [...] vidaus tvarkos taisykles, valo patys jose laikomi asmenys (pvz., laisvės atėmimo vietos gyvenamosios patalpos, ilgalaikių pasimatymų patalpos), turi būti skirtos valymo priemonės (grindų šepetys, šluostė, šiukšlių semtuvėlis, kibiras, valikliai). Gyvenamosiose patalpose susidaranti buitinės atliekos šalinamos laisvės atėmimo vietos [...] vadovo nustatyta tvarka (37, 38 punktai). Laisvės atėmimo vietose laikomiems asmenims turi būti sudarytos sąlygos skalbti ir džiovinti asmeninius apatinius ir viršutinius drabužius, jeigu jie neskalbiami centralizuotai ir jeigu laisvės atėmimo vietoje laikomi asmenys neaprūpinami švariais apatiniais ir viršutiniais drabužiais (40 punktą). Čiužiniai, pagalvės, antklodės turi būti su užvalkalais iš nepralaidaus skysčiams, atsparaus paviršių valymo ir dezinfekcijos priemonėms audinio arba iš audinio, tinkamo skalbti ir / arba dezinfekuoti laisvės atėmimo vietoje, policijos areštinėje esančiomis priemonėmis, pvz., dezinfekavimo kameroje (41 punktą). Laisvės atėmimo vietose [...] laikomiems asmenims turi būti sudaryta galimybė ne rečiau kaip vieną kartą per savaitę nusiprausti duše (44 punktą).

Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklėse nustatyta, kad ne rečiau kaip kartą per savaitę nuteistiesiems suteikiama galimybė pasinaudoti dušu, gauti išskalbtą patalynę ir apatinius drabužius, kartą per mėnesį – pasinaudoti kirpėjo paslaugomis; pataisos įstaigose dušai, sanitarinės švarklos, skalbyklos, kirpyklos, džiovyklos ir kiti komunalinės ir buitinės paskirties objektai turi veikti nuolat (258, 259 punktai).

Tinkamas higienos sąlygų, švaros užtikrinimas laisvės apribojimo vietose yra vienas iš veiksnių, kuriuos vertina Europos Žmogaus Teisių Teismas, spręsdamas, ar dėl netinkamų kalinimo sąlygų nebuvo pažeistas Konvencijos 3 straipsnis (*Ananyev and Others v. Russia*). Reikalavimą, kad asmenys laisvės apribojimo vietose būtų laikomi švariose kameroje, pabrėžia ir CPT (Antrosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (92) 3] 42 punktą). Pažymėtina, kad CPT yra nurodęs, jog tai, kad nuteistieji neaprūpinami pagrindiniais higienos reikmenimis ar jiems neužtikrinama galimybė naudotis sanitariniais įrengimais, savaime gali prilygti žeminančiam elgesiui (Devintosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (99) 12] 30 punktą).

3.2. Patikrinimo metu nustatyta, kad gyvenamuosiuose korpusuose sanitarinių mazgų priežiūra netinkama: prausyklose, dušinėse ir tualetu patalpose neveikė arba buvo apgadinti sanitarinių mazgų įrenginiai (kriauklių čiaupai, dušo maišytuvai, jų rankenėles, klozetų vandens nuleidimo mechanizmai), neužtikrinta švara, grindys – šlapios ir slidžios (grindyse, vandens nutekėjimo vietose, nėra nuolydžio). Kartu konstatuotina, kad neužtikrinamas asmens privatumas naudojantis tualetu, nes kabinos atskirtos pertvaromis, abipus kurių palikti 9–10 cm tarpai per visą pertvaros aukštį.

3.3. Apžiūrint Alytaus PN patalpas taip pat pastebėta, kad gyvenamųjų korpusų koridoriuose nusitrynusios (duobėtos, vietomis – nedažytos) grindys, todėl tokias patalpas sudėtinga tinkamai valyti ir dezinfekuoti.

3.4. Gyvenamuosiuose korpusuose nėra atskirų ir nuolat veikiančių džiovyklos patalpų drabužiams ir avalynei (drabužiai džiovinami laikinai nenaudojamų daiktų saugojimo ir kitose patalpose).

3.5. Ne visi nuteistiesiems išduodami čiužiniai, pagalvės yra tinkamos kokybės, apvilkti užvalkalais iš nepralaidaus skysčiams, atsparaus paviršių valymo ir dezinfekcijos priemonėms audinio arba iš audinio, tinkamo skalbti ir / arba dezinfekuoti laisvės atėmimo vietoje, policijos areštinėje esančiomis priemonėmis).

4. Dėl materialinio ir buitinio aprūpinimo

4.1. Laisvės atėmimo įstaigos privalo užtikrinti tinkamą kalinamų asmenų materialinį ir buitinį aprūpinimą. BVK 173 straipsnio (2015 m. birželio 23 d. redakcija) 1 dalyje nustatyta, kad arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes atliekantiems nuteistiesiems užtikrinamos reikiamos gyvenamųjų patalpų ir buities sąlygos, atitinkančios Lietuvos Respublikos higienos normas (toks pat reguliavimas įtvirtintas ir Suėmimo vykdymo įstatymo 44 straipsnio 1 dalyje). Europos Žmogaus Teisių Teismas yra konstatavęs, jog valstybė privalo užtikrinti, kad asmens kalinimo sąlygomis nebūtų pažeidžiamas jo žmogiškasis orumas ir kad atsižvelgiant į praktinius su įkalinimu susijusius reikalavimus būtų adekvačiai užtikrinama jo sveikata ir gerovė (*Karalevičius v. Lithuania*).

Materialinio buitinio aprūpinimo normose nustatyta, kad pataisos namų kamerų tipo (gyvenamosiose) patalpose turi būti lova, spintelė, stalas, taburetė arba stalo ilgio suoliukas ir kiti šiame teisės akte nurodyti būtini baldai ir inventorius. Sanitariniame mazge, be kita ko, turi būti lentynėlė asmens higienos priemonėms ir sieninis veidrodis (virš kiekvienos praustuvės).

Seimo kontrolieriaus 2015 m. lapkričio 20 d. ataskaitoje Nr. 2015/1-99 (dėl pažeidžiamų grupių žmogaus teisių padėties įkalinimo įstaigose) pažymėta, kad būtų tikslinga patobulinti teisinį reguliavimą, susijusį su nuteistiesiems priklausančių daiktų laikymu (šie daiktai laisvės atėmimo įstaigose dažnai saugomi ne gyvenamųjų kambarių drabužių spintose, bet dėžėse ir krepšiuose po nuteistųjų lovomis). Pažymėtina, kad inventoriaus trūkumas gali didinti kalinamųjų tarpusavio psichologinę įtampą ir skatinti neigiamą bendravimo su įstaigos darbuotojais atmosferą.

4.2. Alytaus PN atlikto patikrinimo metu nustatyta, kad nuteistųjų gyvenamuosiuose kambariuose trūko drabužiams skirtų kabyklų, spintų (laikiniai nenaudojami drabužiai laikomi krepšiuose po lovomis ir atskiroje sandėliavimo patalpoje), nedidelių staliukų prie lovų. Prie gyvenamojoje patalpoje esančio stalo vienu metu negali atsisėsti visi norintys kambario gyventojai, tačiau, nuteistųjų teigimu, administracija neleidžia prie lovų pastatyti papildomų staliukų.

2 skyrius

SAUGUMAS

CPT atstovai, lankydamiesi laisvės apribojimo vietose, atidžiai stebi pataisos įstaigoje vyraujančią atmosferą. Pataisos įstaigų personalo pareiga rūpintis laikomais asmenims apima atsakomybę apginti juos nuo jiems pakenkti norinčių kitų kalinių. Siekiant spręsti smurto tarp kalinių problemą būtinas pakankamas darbuotojų skaičius bei tinkamas priežiūros ir kontrolės funkcijų vykdymas. Personalas turi jautriai reaguoti į neramumus pranašaujančius ženklus, būti ryžtingas ir turėti reikiamą pasirengimą, kad prireikus galėtų tinkamai reaguoti. Be to, pataisos sistemos viduje turi būti sprendžiami atitinkamo kalinių klasifikavimo ir paskirstymo klausimai (Vienuoliktosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (2001) 16] 27 p.).

5. Dėl kalinimo patalpų

5.1. Didelę įtaką saugumui įkalinimo įstaigose turi kalinimo patalpos. Didelėse bendrabučio tipo patalpose laikomų kalinių kasdieniam gyvenimui ne tik trūksta privatumo, bet egzistuoja ir didelis pavojus patirti grasinimų arba smurto. Taip įrengtos patalpos daro įtaką nuteistųjų tarpusavio santykiams ir padeda plėtotis įkalinimo įstaigose susiformavusioms subkultūroms, skatina susiskaidymą į kastas, o personalui būna sunkiau įgyvendinti reikiamą kontrolę. Dėl tokių patalpų beveik neįmanoma išspėsti klausimo, kaip tinkamai laikyti atskirus kalinius tuo atveju, kai jiems gali grėsti pavojus (Vienuoliktosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (2001) 16] 26 p.).

Pagal Laisvės atėmimo vietų modernizavimo programą, iki 2022 m. laisvės atėmimo vietų kameroje apgyvendintų asmenų skaičių planuojama padidinti nuo 22 iki 60 procentų.

5.2. Alytaus PN didžioji dalis nuteistųjų apgyvendinti ne kameroje, o bendrabučio tipo patalpose. Įstaigoje yra 45 kamerų tipo ir baudos izoliatoriaus patalpos, patikrinimo metu visose jose buvo laikomi kalinamieji. Įstaigos administracijos teigimu, norint palaikyti įstaigoje saugią atmosferą, t. y. atskirti pavojingus asmenis bei tuos, kuriems gresia pavojus, turimo kamerų skaičiaus neužtenka.

Nuteisti asmenys dėl vietų kameroje trūkumo patalpinami į ilgalaikiam buvimui nepritaikytą laikino laikymo patalpą (nėra lovos, sanitarinio mazgo, vandens, yra prie grindų pritvirtinti suolai ir stalai), tačiau yra buvę atvejų, kuomet šioje patalpoje asmenys buvo laikomi kelias paras. Pažymėtina, kad laikino laikymo patalpose nuteistieji turi būti neilgai, jos gali būti panaudojamos tik siekiant trumpam laikui saugiai patalpinti nuteistąjį, kuomet nėra galimybių kitaip išspręsti jo apgyvendinimo problemą.

Be to, laikymo šioje kameroje faktas nefiksuojamas nuteistųjų perkėlimų (į kamerą / iš kameros ir pan.) registre; tačiau jis taip pat turi būti registruojamas. Apie nuteistojo perkėlimą į kamerų tipo patalpas įrašoma Nuteistųjų perkėlimo į kamerų tipo patalpas apskaitos žurnale arba pažymima elektroninėje apskaitos (registracijos) sistemoje (Taisyklių 221 p.), kiekvienoje apsaugos ir priežiūros budinčiojoje pamainoje apsaugos ir priežiūros pamainos rezervinė grupė privalo užpildyti naujai atvykusio nuteistojo Kameros kortelę (Instrukcijos 101 p.).

6. Dėl priežiūros pareigūnų skaičiaus

CPT standartuose pažymima, kad darbuotojų trūkumas ne tik lemia ir personalui, ir laikomiems asmenims nesaugią aplinką, bet ir trukdo kurti teigiamus personalo bei laikomų asmenų santykius. Be to, jeigu trūksta darbuotojų esminiam saugumo lygiui palaikyti ir normaliam įstaigos darbo režimui užtikrinti, tenka dirbti sudėtingomis sąlygomis, viršvalandžius. Dėl to personalas patiria didelį stresą ir greitai pervargsta, dėl ko gali atsirasti didesnė bet kuriai pataisos sistemai būdinga įtampa. Dėl bendro personalo trūkumo ir / arba konkretaus kiekvieno darbuotojo darbo grafiko, kuomet nebūna sąlygų palaikyti tiesioginius kontaktus su kaliniais, formuojasi nesaugi ir personalui, ir kaliniams aplinka bei nėra galimybės kurti teigiamus jų ir personalo santykius. Siekiant asmenis laikyti sąlygomis, kuriomis būtų užtikrinta jų tinkama priežiūra ir saugumas, būtinas pakankamas darbuotojų skaičius ne tik dienos metu, bet ir naktį bei savaitgaliais. (Vienuoliktosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (2001) 16] 26 punktą).

Alytaus PN yra numatyta 1460 laikymo vietų, patikrinimo metu šiuose namuose buvo 1213 nuteistųjų. Įstaigoje patvirtintos 336 darbuotojų pareigybės, iš jų 221 – apsaugos ir priežiūros pareigūnų pareigybė. Administracijos pateiktais duomenimis, uždaroje zonoje naktį, savaitgalį vidutiniškai dirba 17–18 prižiūrėtojų (kartais – tik 14). T. y. kai kuriuose sektoriuose naktį budi tik po vieną pareigūną. Seimo kontrolieriaus nuomone, toks pareigūnų skaičius negali užtikrinti nei jų pačių, nei laikomų 1213 asmenų saugumo.

7. Dėl nuteistųjų skirstymo į būrius / skyrius / kameras

7.1. Nuteistųjų asmenų suskirstymo į tam tikras grupes pagal skirtingus kriterijus, siekiant sudaryti palankias sąlygas, kad būtų galima kiek įmanoma efektyviau siekti laisvės atėmimo bausmės vykdymo tikslų, ir paskirstymo į būrius / skyrius / kameras klausimas įkalinimo įstaigoje

yra itin svarbus. Tai leidžia apsaugoti asmenis nuo kitų nuteistųjų, galinčių jiems kelti pavojų arba daryti neigiamą įtaką. Šiam tikslui pataisos įstaigose sudaromos komisijos, kurios nuteistuosius suskirsto į būrius, skyrius ir kameras.

Pagal Taisyklių 65 p., skirstant nuteistuosius atsižvelgiama į jų neigiamos įtakos kitiems nuteistiesiems riziką, sveikatos būklę, amžių, gebėjimus užsiimti darbine veikla, kitas asmenines savybes, pataisos įstaigos psichologinės tarnybos rekomendacijas ir laikantis BVK nustatytų nuteistųjų izoliuoto laikymo reikalavimų. Nuteistieji privalo vykdyti pataisos įstaigos administracijos reikalavimus (BVK 110 str. 1 d. 2 p.), įskaitant ir paskyrimą į lokalinį sektorių ir būrį ar kamerą; tai yra vienas iš pagrindinių pataisos įstaigų režimo reikalavimų. Už atsisakymą gyventi paskirtame būryje nuteistasis nėra baudžiamas tik tuo atveju, kai pataisos įstaigos pareigūnams nurodomos svarbios priežastys, kurių pagrįstumą jie gali patikrinti atlikę tarnybinį tyrimą. Tuo atveju, jei atlikti bausmę paskirtame būryje atsisakoma nenurodant to priežasčių ar tiesiog abstrakčiai jas paminint, tačiau konkrečiai neįvardijant, tai traktuojama kaip drausmės pažeidimas, už kurį gali būti skiriama nuobauda, sukelianti tam tikrų teisinių pasekmių.

Išimtiniais atvejais nuteistasis gali raštu prašyti įstaigos administracijos dėl svarbių priežasčių laikyti jį izoliuotą nuo kitų nuteistųjų. Tokiu atveju įstaigos direktorius turi teisę nutarimu perkelti šį nuteistąjį į kamerų tipo patalpas ir laikyti jį kameroje vieną arba kartu su kitais tuo pačiu pagrindu kamerų tipo patalpose laikomais nuteistaisiais. Laiką, kuriam nuteistasis perkeliamas į kamerų tipo patalpas, nustato pataisos įstaigos direktorius ir toks nuteistojo perkėlimas į kamerų tipo patalpas nėra nuobauda (BVK 70 str. 6 p.).

CPT savo standartuose ypatingą dėmesį skiria kaliniams, kurie dėl „pavojingumo“, „nedrausmingo“ elgesio (pačių prašymu ir kitų priežasčių) yra laikomi sąlygomis, panašiomis į esančias drausminėse patalpose. Pagal CPT standartus, esant būtinumui (drausmei / saugumui užtikrinti) atskirti kalinį nuo kitų, turi veikti efektyvios apsaugos garantijos, t. y. nuteistajam raštu pranešama apie perkėlimo į būrį ar kitas priežastis, dėl kurių imamasi apsaugos priemonių, jam leidžiama išreikšti savo nuomonę šiuo klausimu ir apskųsti skirtą nuobaudą atitinkamam organui; sprendimai dėl kalinių laikymo vietos yra reguliariai peržiūrimi. Sprendimų peržiūrų metu visada reikia remtis ilgalaikiu kiekvieno kalinio vertinimu, kurį atlieka specialiai apmokytas personalas. CPT pažymi, kad tinkamai parinktas ir parengtas personalas, kuris žino, kaip teisingai formuoti savo santykius su kaliniais, bei efektyvus skundų nagrinėjimas yra pagrindinės kalinių apsaugos nuo netinkamo elgesio jų atžvilgiu priemonės. Skatinant konstruktyvius, bendravimu ir rūpinimusi, o ne konfrontacija pagrįstus santykius tarp kalinių ir darbuotojų, mažėja smurto atvejų ir netinkamo elgesio tikimybė (Antrosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (92) 3] 45, 54–56 p., Vienuoliktosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (2001) 16] 26, 32 p.).

Taigi nuteistiesiems, atsisakiusiems gyventi paskirtame būryje, turi būti užtikrinamos CPT standartuose įtvirtintos garantijos, t. y. kontroliuojant situaciją būriuose bei priimant tinkamus sprendimus individualiais atsisakymo gyventi paskirtame būryje atvejais, nustatant aplinkybes, dėl kurių asmuo negali jame gyventi, atsižvelgiant į rizikas, parenkant kitus paskirstymo variantus bei užtikrinant asmeniui galimybę pareikšti savo nuomonę dėl situacijos ir siūlomų variantų.

7.2. Atliekant patikrinimą, nustatyta, kad įstaigos uždarojoje zonoje yra 10 lokaliųjų sektorių, kuriuose yra 23 būriai. Nuteistųjų skyrimo į būrius klausimus svarsto Nuteistųjų skirstymo komisija (toliau vadinama – Komisija).

Įstaigos administracijos pateiktais duomenimis, Komisija posėdžiauja beveik kiekvieną darbo dieną, tad nuteistojo atsisakymas gyventi paskirtame būryje svarstomas operatyviai, atsižvelgiama į visas teisės aktuose nurodytas ir kitas reikšmingas aplinkybes, nuteistajam pasiūlomi bent trys galimi variantai, kuriuose kituose būriuose jis galėtų gyventi. Tačiau patikrinimo metu kalbinti nuteistieji skundėsi Komisijos darbu.

Įvertinus įrašus Komisijos posėdžių protokoluose, nustatyta, kad protokolai neinformatyvūs: juose pateikiama tik lentelė su pavardėmis asmenų, kurių perkėlimo klausimas buvo svarstomas; nenurodoma, kokie perkėlimo variantai buvo pasiūlyti kiekvienam nuteistajam, kokias pastabas dėl jų arba prašymus jis pateikė ir ar jam apskritai buvo sudaryta tokia galimybė, kokia buvo psichologo išvada, ir pan.

Siekiant apsaugoti ne tik laikomų asmenų, bet ir pareigūnų (kurie gali būti nepagrįstai apkaltinti netinkamai išsprendus asmenų paskirstymo klausimus) interesus, Komisijos protokolai turėtų būti išsamūs, juose fiksuojant ne tik sprendimą dėl nuteistojo paskyrimo į būrį, bet ir pokalbį su nuteistuoju; jam atsisakius gyventi pasiūlytame būryje, nurodyti atsisakymo priežastis, kitus galimo laikymo būrius ir su tuo susijusią nuteistojo nuomonę bei psichologo išvadą.

3 skyrius

TEISĖ GAUTI INFORMACIJĄ IR TEIKTI KREIPIMUSIS

8. Dėl tinkamo informacijos teikimo

8.1. BVK 11 straipsnio 1 dalies 1 punkte yra įtvirtintą teisė – gauti rašytinę informaciją apie bausmės atlikimo tvarką ir sąlygas, savo teises bei pareigas, kuri turi būti pateikta lietuvių kalba arba nuteistojo gimtąja kalba, arba ta kalba, kurią nuteistasis supranta.

CPT ataskaitoje numatyta, jog asmenų, iš kurių atimta laisvė, teisės netenka vertės, jeigu šie asmenys apie savo teises nežino. Todėl svarbu, kad asmenys būtų jiems suprantama kalba supažindinti su jų teisėmis. Siekiant tai užtikrinti, turi būti sistemingai pateikiama informacija, pvz. informaciniame lapelyje, kuriame paprastai ir aiškiai išdėstytos jų teisės. (Dvyliktosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (2002) 15] 44 punktas).

8.2. Lankantis Alytaus PN buvo nustatyta, kad ne visuose įstaigos lokalinuose sektoriuose nuteistiesiems yra prieinama informacija apie valstybės institucijų ir pareigūnų, visuomeninių organizacijų kontaktinius duomenis. Baudos izoliatoriaus ir kamerų tipo patalpose nėra informacinės medžiagos apie įstaigos vidaus tvarką, taip pat kitos nuteistiesiems aktualios informacijos (pvz., dienotvarkės, užimtumo veiklos sąrašo ir pan.). Taip pat užfiksuota, kad Alytaus PN darbuotojai nuolat nuteistiesiems neprimena ir nepaaiškina jų teisių ir pareigų (tai patvirtino ir nuteistieji, ir patys darbuotojai).

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad neįgaliųjų teisių ekspertė nustatė, jog vienam negalią (kurčėnėbly, nekalbantis, nevartojantis gestų kalbos, niekaip nekomunikuojantis su aplinkiniais, susirašinėjant atkartoja klausimą raštu) turinčiam nuteistajam neužtikrinamas jo specialiuosius poreikius atitinkantis bendravimas, su juo niekas negali susikalbėti (nei tvarkiniai, nei darbuotojai); darbuotojai ir specialiai įdarbinti tvarkiniai nėra apmokyti kaip bendrauti su negalia turinčiais nuteistaisiais.

8.3. Darytina išvada, kad ne visiems nuteistiesiems užtikrinama teisė gauti informaciją apie bausmės atlikimo tvarką ir sąlygas, savo teises bei pareigas.

9. Dėl galimybės teikti kreipimusis

9.1. CPT standartuose numatyta, kad kaliniai turėtų turėti plačias galimybes pateikti skundus įkalinimo įstaigų sistemos, tiek ir kitiems kompetentingiems organams (ištrauka iš Antrosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (92) 3], 54 p.).

Pagal BVK 100 str. 1 dalį nuteistieji turi teisę kreiptis su pasiūlymais, prašymais (pareiškimais), peticijomis ir skundais į valstybės ir savivaldybių institucijų pareigūnus ir tarnautojus, nevyriausybinės organizacijas ir tarptautines institucijas. Tačiau šio straipsnio 7 dalyje nustatyta, kad siunčiamų pasiūlymų, prašymų (pareiškimų), peticijų ir skundų pašto išlaidas apmoka patys nuteistieji.

9.2. Nuteistieji gauna išmoką (pagal BVK 173 str. 7 d. kartą per mėnesį gali būti išmokama iki 0,3 bazinės socialinės išmokos dydžio išmoka), jiems numatytos galimybės įsidarbinti, taip pat gali gauti reikmenų ir (ar) lėšų kitais teisėtais būdais (pagal BVK 98 str. gali gauti smulkiųjų paketų su spauda, vokais, pašto ženklais ir rašymo popieriumi; BVK 98 str. leidžiama gauti pinigines perlaidas; BVK 99 str. nuteistieji turi teisę gauti ir siųsti laiškus, kuriuose taip pat gali būti siunčiami vokai, pašto ženklai ir popierius).

9.3. Pažymėtina, kad Seimo kontrolierius 2016-05-27 pažymoje Nr. 4D-2015/1-1795 yra konstatavęs, jog nuteistajam neturint lėšų apmokėti pašto išlaidas, siunčiant skundą (-us), yra nepagrįstai ir neteisėtai apribojama jo teisė kreiptis su pasiūlymais, prašymais (pareiškimais), peticijomis ir skundais į valstybės ir savivaldybių institucijų pareigūnus bei tarnautojus, nevyriausybinės organizacijas ir tarptautines institucijas.

9.4. Lankantis Alytaus PN ir bendraujant su nuteistaisiais bei darbuotojais, buvo nustatyta, kad yra nuteistųjų, kurie neturi lėšų paštu kreiptis su pasiūlymais, prašymais (pareiškimais), peticijomis ir skundais į valstybės ir savivaldybių institucijų pareigūnus bei tarnautojus, nevyriausybinės organizacijas ir tarptautines institucijas. Tuomet nuteistieji su prašymais dėl vokų, pašto ženklų ir popieriaus išdavimo kreipiasi į įstaigos administraciją, tačiau Alytaus PN administracija ne visuomet tenkina tokius jų prašymus.

9.5. Teisės aktuose šiuo metu nėra nustatyta vokų, pašto ženklų ir popieriaus išdavimo nuteistiesiems, kurie neturi lėšų, tvarka ir kriterijai. Įkalinimo įstaiga tai sprendžia savo nuožiūra, todėl gali būti sudaromos prielaidos, kad pagrįsti skundai nepasieks adresatų.

4 skyrius

SVEIKATOS PRIEŽIŪRA

10. Dėl įrašų sveikatos istorijose

10.1. BVK 174 str. 1 dalyje nustatyta, kad asmens sveikatos priežiūra pataisos įstaigose bei areštinėse organizuojama ir atliekama pagal Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos įstatymus. Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 14 str. 1 dalyje reglamentuota, kad pacientui nuo 16 metų sveikatos priežiūros paslaugos teikiamos tik su jo sutikimu, išskyrus būtiniosios medicinos pagalbos paslaugų teikimo atvejus, kai pacientas negali savo valios išreikšti pats. Pažymėtina, kad paciento valia turi būti patvirtinta jo parašu paciento medicininiuose dokumentuose. Šiame įstatyme ir atitinkamuose įgyvendinamuosiuose teisės aktuose taip pat nustatyti reikalavimai sutikimui dėl sveikatos priežiūros paslaugų teikimo. Pažymėtina, kad asmens sutikimas su skiriamu gydymu ar procedūra būtų aiškiau suprantamas, jeigu kiekvienu konkrečiu atveju sveikatos istorijoje būtų daromas įrašas, kurį asmuo patvirtintų parašu. Tokiu būdu ne tik nuteistieji, bet ir įstaiga išvengtų galimų abejonių ir ginčų dėl tinkamo supažindinimo su skiriamu gydymu (procedūra) bei asmens sutikimo fakto.

10.2. Vizito metu susipažįstant su atsitiktine tvarka išrinktomis nuteistųjų sveikatos istorijomis, pastebėta, kad sveikatos istorijose nėra pacientų sutikimą patvirtinančių įrašų ir parašų dėl sveikatos patikrinimo, gydytojo apžiūros, paskirto gydymo ir t. t. Paaiškėjo, kad atvykę į įkalinimo įstaigą nuteistieji pasirašo išankstinį sutikimą dėl gydymo, bet vėliau, skiriant gydymą arba procedūras, rašytinis sutikimas kaskart negaunamas. Iš įrašų sveikatos istorijose nustatyta, kad pastaba su paciento parašu įrašoma tik tada, kai jis atsisako gydymo arba procedūros.

11. Dėl etatų Sveikatos priežiūros tarnyboje

11.1. Pagal BVK 174 straipsnio 2 dalį, nuteistųjų ambulatorinėms pirminės ir antrinės asmens sveikatos priežiūros paslaugoms teikti pataisos įstaigose steigiamos sveikatos priežiūros tarnybos, kurių struktūrą, pareigybių skaičių ir veiklos tvarką nustato sveikatos apsaugos ministras ir teisingumo ministras. Pagal KD nuostatų 8.11 papunktį, Kalėjų departamentas, siekdamas jam nustatytų veiklos tikslų, koordinuoja ir pagal kompetenciją kontroliuoja sveikatos priežiūros paslaugų teikimą laisvės atėmimo vietų įstaigose laikomiems asmenims.

11.2. Per patikrinimą nustatyta, kad įkalinimo įstaigų Sveikatos priežiūros tarnyboje dirbančių darbuotojų etatų skaičius neatitinka sveikatos priežiūros specialistų etatų skaičiaus, numatyto Sveikatos priežiūros tarnybų tipiniuose normatyvuose.

Alytaus PN Sveikatos priežiūros tarnybai yra skirta iš viso 20 etatų: sveikatos priežiūros tarnybos viršininko – 1 etatas (laisvas), vidaus ligų gydytojo – 2 etatai (numatyti etatai užimti),

šeimos gydytojo – 0,75 etato (laisvas), gydytojo psichiatro – 0,5 etato (laisvas), gydytojo radiologo – 0,5 etato (užimtas), odontologo – 0,75 etato (numatytas etatas užimtas), vyriausiojo slaugos administratoriaus – 1 etatas (užimtas) ir bendruomenės slaugytojo – 1 etatas (užimtas), bendrosios praktikos slaugytojų – 10,5 etato (numatyti slaugytojų etatai užimti), medicinos biologo – 0,5 etato (užimtas), radiologijos laboranto – 0,5 etato (užimtas), provizoriaus – 1 etatas (užimtas).

Tačiau, pagal Sveikatos priežiūros tarnybų tipinius normatyvus, Alytaus PN papildomai turėtų būti: vidaus ligų gydytojo – 0,5 etato, gydytojo psichiatro – 1 etatas, gydytojo psichoterapeuto – 0,75 etato, odontologo – 0,25 etato; dezinfektoriaus – 1 etato, klinikinio psichologo – 0,75 etato.

11.3. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad, visų pirma, Alytaus PN Sveikatos priežiūros tarnyboje etatai patvirtinti nesivadovaujant Sveikatos priežiūros tarnybų etatų tipiniais normatyvais; antra, dėl patvirtintų, bet neužimtų arba iš dalies užimtų etatų Alytaus PN Sveikatos priežiūros tarnyba gali būti nepajėgi teikti visas numatytas teikti sveikatos priežiūros paslaugas įstaigoje kalinamiems asmenims, todėl kyla abejonų dėl sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo užtikrinimo pagal nustatytą teisinį reglamentavimą.

12. Dėl teisės teikti sveikatos priežiūros paslaugas

12.1. Pažymėtina, kad įmonės ir įstaigos teisę verstis sveikatos priežiūros veikla įgyja tik Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka gavusios licencijas (Sveikatos sistemos įstatymo 16 str., Aprašo 4 priedo 21.1.19 p.). Asmens sveikatos priežiūros licenciją, suteikdama teisę teikti atitinkamas sveikatos priežiūros paslaugas, įstaigoms išduoda Valstybinė akreditavimo sveikatos priežiūros veiklai tarnyba prie Sveikatos apsaugos ministerijos.

Be to, įstaiga, pageidaujanti teikti licencijoje nurodytas asmens sveikatos priežiūros paslaugas, privalo turėti leidimą-higienos pasą atitinkamoms licencijoje nurodytoms veikloms, kuri išduoda visuomenės sveikatos centrui apskrityse (Visuomenės sveikatos priežiūros įstatymo 21 str. 4 d.). Leidimas-higienos pasas patvirtina, kad patalpų, kuriose planuojama vykdyti licencijuojamą veiklą, paskirtis atitinka visuomenės sveikatos saugos teisės aktų reikalavimus.

12.2. Atliktus faktinį žmogaus teisių užtikrinimo vertinimą vietoje, nustatyta, kad Sveikatos priežiūros tarnyboje sveikatos priežiūros paslaugas teikia vidaus ligų gydytojas, gydytojas radiologas, odontologas, bendruomenės slaugytojas, bendrosios praktikos slaugytojai, medicinos biologas, radiologijos laborantas, provizorius. Be to, patvirtinti etatai teikti šeimos gydytojo ir gydytojo psichiatro paslaugas.

Analizuojant administracijos pateiktus dokumentus taip pat nustatyta, kad įstaiga turi licenciją teikti šias asmens sveikatos priežiūros paslaugas:

- antrinės ambulatorinės sveikatos priežiūros: vidaus ligų, radiologijos;
- slaugos: bendrosios praktikos, bendruomenės;
- bendrąją asmens sveikatos priežiūros – laboratorinės diagnostikos ir atlikti tam tikrus tyrimus;
- odontologijos paslaugas.

Taip pat nustatyta, kad Alytaus PN turi du galiojančius leidimus-higienos pasus, išduotus 2012-07-02: tai leidimas-higienos pasas Nr. 178 (kita asmens sveikatos priežiūros veikla, patvirtinta sveikatos apsaugos ministro: laboratorinė diagnostika) ir higienos pasas Nr. 179 (ambulatorinių asmens sveikatos priežiūros įstaigų veikla: vidaus ligos, odontologija, radiologija, bendrosios praktikos slauga, bendruomenės slauga).

12.3. Atsižvelgiant į tai kas nurodyta pirmiau, darytina išvada, kad ne visoms veikloms pagal įstaigos patvirtintas pareigybes yra išduoti reikiami dokumentai, t. y. licencija ir leidimas-higienos pasas šeimos gydytojo ir gydytojo psichiatro paslaugoms teikti neišduoti.

12.4. Be to, patikrinimo metu nustatyta, kad nuteistieji į vidaus ligų gydytoją kreipiasi kaip į šeimos gydytoją dėl pirminio lygio sveikatos priežiūros paslaugų teikimo, o ne kaip į sveikatos priežiūros specialistą, teikiantį antrines vidaus ligų gydytojo paslaugas. Todėl darytina išvada, kad vidaus ligų gydytojas teikia licencijoje nenumatytas asmens sveikatos priežiūros paslaugas.

IV. IŠVADOS

13. Apibendrinant patikrinimo metu nustatytas aplinkybes, susijusias su nuteistų asmenų teisių padėtimi įstaigoje, bei atsižvelgiant į ataskaitos II ir III dalių turinį, pažymėtini šie užfiksuoti trūkumai:

13.1. kambariuose, kuriuose gyvena neįgalūs nuteistieji, nėra pakankamai vietos laisvai judėti sėdint neįgaliojo vežimėlyje; šio korpuso sanitariniuose mazguose esančios tualetų kabinos yra per siauros judėti su neįgaliojo vežimėliu;

13.2. patalpos, kuriose yra valgykla, atskira neįgaliesiems skirta biblioteka, šeimos gydytojo, odontologo, psichologo kabinetai ir į šias patalpas vedantys laiptai nėra pritaikyti judėjimo negalią turintiems asmenims (patalpose nėra turėklų ir ranktūrių, prie laiptų nėra lifto ar keltuvo);

13.3. dušinėse nėra žemiau pakabintų lentynėlių, nėra specialios plytelių grindis dengiančios slidumą mažinančios dangos ir turėklų bei ranktūrių, kurie padėtų judėjimo sunkumų turintiems asmenims saugiai ir laisvai judėti dušinės patalpoje, savarankiškai atlikti higienos procedūras;

13.4. neįgalių nuteistųjų sektoriaus kiemelyje nėra pakankamai sėdimų vietų (tik du suolai ir trys kėdės), todėl nuteistieji, turintys judėjimo sunkumų (vaikščiojantys ramentų, vaikštynių ar lazdu pagalba) neturi kur atsisėsti ir pailsėti;

13.5. neįgalūs nuteistieji neturi atskiro, jų poreikiams pritaikyto poilsio kambario; koridoriuje esančioje poilsio zonoje aukštai pakabinto televizoriaus mažas ekranas nėra tinkamas silpnaregiams; šalia televizoriaus pastatytos kėdės trukdo važiuoti neįgaliojo vežimėliui ar eiti su vaikštyne; televizijos programų negali girdėti toliau nuo televizoriaus ekrano esantys nuteistieji arba triukšmas trukdo kitiems;

13.6. judėjimo sunkumų turintiems asmenims trūksta vežimėlių, kitų fizinę negalią kompensuojančių priemonių (judėjimui skirtų lazdu, vaikštynių);

13.7. įstaigos bibliotekoje nėra audio knygų, trūksta neįgaliesiems pritaikytų vietų, kuriose galima naudotis internetu, nėra kitų elektroninės informacijos prieinamumo alternatyvų, galimybių mokytis nuotoliniu būdu;

13.8. sanitariniuose mazguose (tualetuose, dušinėse, prausyklose) neužtikrinama švara ir tinkamas vėdinimas; neveikia arba yra apgadinti sanitarinių mazgų mechanizmai; (kriauklių čiaupai, dušo maišytuvai, jų rankenėles, klozetų vandens nuleidimo mechanizmai), neužtikrinamas asmens privatumas naudojantis tualetu (pertvarų kraštuose palikti 9–10 cm tarpai);

13.9. neužtikrinama galimybė nuteistiesiems džiovinti rūbus ir avalynę atskiroje ir nuolat veikiančioje džioviklos patalpoje;

13.10. nekokybiškas nuteistiesiems išduodamas minkštasis inventorių (susidėvėjusios pagalvės ir nešvarūs, dėmėti čiužiniai yra be užvalkalų iš nepralaidaus skysčiams, atsparaus paviršių valymo ir dezinfekcijos priemonėms audinio);

13.11. gyvenamuosiuose kambariuose trūksta drabužiams skirtų kabyklų, spintų, nedidelių staliukų prie lovų, atsižvelgiant į kambarių gyvenančių nuteistųjų skaičių;

13.12. ne visiems nuteistiesiems užtikrinama teisė gauti informaciją apie bausmės atlikimo tvarką ir sąlygas, savo teises bei pareigas;

13.13. neįgalių nuteistųjų sektoriaus darbuotojai nėra apmokyti kaip bendrauti su specialiųjų poreikių turinčiais asmenimis;

13.14. dėl nuo nuteistojo nepriklausančių veiksnių jam esant nemokiam, ne visuomet gali būti užtikrinama jo teisė kreiptis su pasiūlymais, prašymais (pareiškimais), peticijomis ir skundais į valstybės ir savivaldybių institucijų pareigūnus bei tarnautojus, nevyriausybinės organizacijas ir tarptautines institucijas;

13.15. trūksta kamerų tipo patalpų; dėl vietos kameroje trūkumo nuteistieji kelias paras laikomi laikino laikymo kameroje, kuri nepritaikyta ilgesniam laikymui; laikymo šioje kameroje faktas nefiksuojamas;

13.16. uždaroje zonoje naktį, savaitgalį dirbančių priežiūros pareigūnų skaičius negali tinkamai užtikrinti pareigūnų bei laikomų asmenų saugumo;

13.17. Nuteistųjų skirstymo komisijos protokolai neinformatyvūs, juose neužfiksuota, kokie perkėlimo variantai buvo pasiūlyti kiekvienam nuteistajam, kokias pastabas dėl jų arba prašymus jis pateikė ir ar jam apskritai buvo sudaryta tokia galimybė, kokia buvo psichologo išvada, ir pan.;

13.18. asmens sveikatos istorijose nėra sutikimą dėl sveikatos patikrinimo, gydytojo apžiūros, paskirto gydymo patvirtinančių įrašų ir parašų;

13.19. Sveikatos priežiūros tarnyboje dirbančių darbuotojų etatų skaičius neatitinka sveikatos priežiūros specialistų etatų skaičiaus, nustatyto Sveikatos priežiūros tarnybų tipiniuose normatyvuose; dėl patvirtintų, bet neužimtų arba iš dalies užimtų etatų Sveikatos priežiūros tarnyba gali būti nepajėgi teikti visas numatytas teikti sveikatos priežiūros paslaugas įstaigoje kalinamiems asmenims;

13.20. asmens sveikatos priežiūros paslaugas planuojama teikti nesilaikant tokių paslaugų veiklą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų: pirma, įstaiga neturi licencijos ir leidimo-higienos paso teikti šeimos gydytojo ir gydytojo psichiatro paslaugas; antra, vidaus ligų gydytojas teikia licencijoje nenumatytas paslaugas.

V. REKOMENDACIJOS

14. Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į patikrinimo metu nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis LR SKĮ 19 straipsnio 1 dalies 14 punktu, Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktorei Živilei Mikėnaitei rekomenduoja:

14.1. ieškoti papildomų priemonių ir būdų, kurie Alytaus pataisos namuose užtikrintų optimalų prižiūrėtojų skaičių naktį bei savaitgaliais, taip pat leistų įrengti daugiau kamerų tipo patalpų;

14.2. visoms įkalinimo įstaigoms nustatyti bendrą tvarką, pagal kurią dėl nuo nuteistojo nepriklausančių veiksnių jam esant nemokiam, būtų užtikrinama jo teisė kreiptis su pasiūlymais, prašymais (pareiškimais), peticijomis ir skundais į valstybės ir savivaldybių institucijų pareigūnus bei tarnautojus, nevyriausybinės organizacijas ir tarptautines institucijas.

15. Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į patikrinimo metu nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis LR SKĮ 19 straipsnio 1 dalies 14 punktu, Alytaus pataisos namų direktoriui Kęstučiui Jasmontui imtis priemonių užtikrinti, kad:

15.1. fizinė aplinka įstaigoje būti tinkamai pritaikyta nuteistų neįgaliųjų specialiesiems poreikiams;

15.2. sanitariniuose mazguose (tualetuose, dušinėse, prausyklose) būtų nuolat palaikoma švara ir įrengtas tinkamas vėdinimas, pakeisti apgadinti ir neveikiantys sanitarinių mazgų mechanizmai; įrengtos privatumą užtikrinančios tualetų kabinų pertvaros;

15.3. gyvenamieji kambariai būtų aprūpinti reikalingu kietuoju inventoriumi (drabužių kabyklomis, spintomis, staliukais prie lovų), atsižvelgiant į patalpoje gyvenančių nuteistųjų skaičių;

15.4. būtų sudaryta galimybė nuteistiesiems džiovinti rūbus ir avalynę atskiroje ir nuolat veikiančioje džioviklos patalpoje;

15.5. nuteistiesiems būtų išduodamas kokybiškas minkštasis inventorius, čiužiniai turėtų užvalkalus iš nepralaidaus skysčiams, atsparaus paviršių valymo ir dezinfekcijos priemonėms audinio;

15.6. laikino laikymo patalpoje nuteistieji būtų laikomi tik siekiant trumpam laikui saugiai patalpinti nuteistąjį, kuomet nėra galimybių kitaip išspręsti jo apgyvendinimo problemą; laikymas šioje patalpoje būtų registruojamas;

15.7. būtų apsvarstyta galimybė Komisijos protokole aprašyti pokalbį su atsisakiusiu gyventi paskirtame būryje nuteistuoju, nurodyti jo atsisakymo priežastis, kitus galimo

apgyvendinimo būrius ir su tuo susijusią nuteistojo nuomonę bei psichologo išvadą arba kitomis priemonėmis užtikrinti šio proceso skaidrumą ir objektyvumą;

15.8. visiems nuteistiesiems būtų užtikrinama teisė gauti informaciją apie bausmės atlikimo tvarką ir sąlygas, savo teises bei pareigas;

15.9. darbuotojai bei tvarkiniai būtų apmokyti bendrauti su specialiujų poreikių turinčiais asmenimis, informuoti apie negalią, neįgalumo specifiką;

15.10. asmens sveikatos istorijose būtų sutikimą patvirtinantys įrašai ir parašai dėl sveikatos patikrinimo, gydytojo apžiūros, paskirto gydymo;

13.11. Sveikatos priežiūros tarnyboje dirbančių darbuotojų skaičius atitiktų Sveikatos priežiūros tarnybų tipiniuose normatyvuose numatytą sveikatos priežiūros specialistų etatų skaičių; visi laisvi etatai būtų užimti;

15.12. asmens sveikatos priežiūros paslaugos būtų teikiamos laikantis tokių paslaugų veiklą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų.

Apie Seimo kontrolieriaus rekomendacijų nagrinėjimo rezultatus (pateikiant rekomendacijų įgyvendinimo priemonių planą) informuoti iki 2016 m. spalio 31 d. Kompetentingos institucijos turi konsultuotis su Seimo kontrolieriumi dėl rekomendacijų įgyvendinimo priemonių.

Seimo kontrolierius, Įstaigos vadovas

Augustinas Normantas